

Egy kolozsvári örménymagyar ötvösművésznő emlékezete

Pongrácz Antónia (1935. június 1. - 1995. augusztus 25.) kolozsvári iparművész, Bukarestben született ősi örmény-magyar családból. Antónia, a híres kolozsvári Csíki András Jászai Mari-díjas színművész, a kolozsvári Állami Magyar Színház örökös tagjának volt hitvese. A művésznő emlékezete szerint az egykori közös ősi örmény-magyar szamosújvári nagycsalád ősei törzsfájának ama ágából származik, melynek fiai az 1956-os magyar forradalom történetébe arany betűvel írták be nevüket.

Antónia édesapja az első világháború-, valamint a trianoni béke után Bukarestben élt. Amikor a második bécsi döntés hírére vette, hangosan ezt mondta: *Vérem örmény, de a szívem magyar!* - azzal ott hagyott csapat, papot s családjával Kolozsvárig meg sem állt. Antónia akkor még csak 5 éves volt. Az ígézően szép kislányt már zsenge gyermekkorától vonzotta a múzsák varázslatos mezejének szép világa, színes palettája.

Aztán amint az idő odaért, megálmodott pályájának kezdett hódolni, álmodozni. 1957-ben a kolozsvári „Ion Andreescu” Képzőművészeti Főiskola hallgatója lett. Tanulmányai elvégzése után felvették a kolozsvári Képzőművészeti Unió állandó tagjai sorába. Mint sokoldalú, tehetséges, termékeny képzőművész, élete végéig minden hivatalos hazai csoportos helyi, és országos tárlaton részt vett. Az Unió iparművészeti szekció keretében az ötvösművészeti alkotásai mellett, mellékletesen a színes és fekete-fehér grafikai művészetet is művelte, s ezzel a műfajjal is szerepelt több hivatalos és nem hivatalos tárlatokon; igaz csak kisebb mértékben.

A változatos sokszínű világ alkotó-műtermében - termékeny tehetségének tevékenysége révén - az ötvösművészet terén csúcsosodott ki, mint egyszerű és tiszta művészi etikájának, alkotói dinamizmusának titkos energiaforrásai. Munkáin az ötvösművészet ősi kultúrtörténetének erős dekoratív, figurális témák nyomai láthatók, ezeket az alkotásokat művészi alázattal, de igaz elhivatottsággal végezte. Kolozsvárt, s talán Erdélyben is egyedüli nő volt, aki e nemes, ősrégi műfajnak több mint 34 éven át, szívós töretlenséggel hódolt.

Munkái sok hazai, vagy külföldi műpártoló polgár lakását díszítik. E műfaj minden mesteri rafinált fogásait ismerte, csak úgy, mint az anyag tökéletes természetét, amelyek kezei alatt kaptak művészi formát. Ezt bizonyítják munkáin látható domborításai: tálai, poharai, relief-plakettjei és ékszerei tömör kifejezőerőt sugároznak. A figurális tematika változatos világának, szemléletének legfőbb tárgya az ember volt.

Fodor Sándor, a híres kolozsvári író így írt róla, amint a kolozsvári Korunk Galéria helyiségében az egyéni tárlatának anyagát szemlélte: „*Tálaival, domborításaival, kompozícióival a nemes-egyszerű, kifejező erejű világába csalogat bennünket a megviselt idegek, túlbonyolított kérdések, az életben és a művészetben talált divathóbortok és érthetetlen előítéletek káoszából.*” Munkáin megtalálhatók az ősi keleti kultúra, művészet, az örménymagyar őstörténet és középkor nyomai, melyeket az alkotó beágyazott génjeiben hordozott.

Antónia ama lebilincselő örmény egyéniségek közé tartozott, akik virágkorukban kincses Kolozsvár csudaszép 'színfoltjai' közé tartozhattak. Ritka jelenség, akit a természet egyben szépséggel, tehetséggel, okossággal is megajándékozott. Ez női nemnél ritkább jelenség szokott lenni, hogy egyszerre ennyi kincs birtokosa lehessen. Élő portréját valahogy így lehetne tömören, tartalmasan körülírni: - Magas, karcsú, elbűvölő, szembeötlő nemesség, mely testalkat egyes ősrégi keleti fajoknak természetes öröksége; edzett, büszke, méltóságteljes, délceg, nyugodt, előkelő kecses járás, sötétbarna selymes-bársonyos arcbőr, elbájosító derengő mosoly az arcon, hosszú, majdnem legyezőszerű pislákoló, árnyalt szempillák, izzó, ragyogó, gyémántugarú nagy fekete mandulaszerű, sötétibolyás színben játszó, káprázatosan ígéző, dacos, álmodozó szemek, porcelánfehér, hattyúszerű kecses nyak, dús enyhén hullámzó vállaira omló koromvagy éjfekete haj, szívet-lelket simogató melodikus meleg-csengésű női hanghordozás. S mint ahogy mondani szokták: termete olyan volt, mintha gyűrűn húzták volna át, amely egy ritka erős faj ötvözött jégeit hordja magán. Aki a fajok tipológiájában kissé járatos, az már első látásra így szól: Né, ott megy a tipikus ritka szép örmény nő!

Portréja több Nők Lapjának volt díszítő, vonzó illusztrációja, ugyanúgy több festőművésznek is kedvelt portré témája, de főleg a híres kolozsvári Fülöp Antal Andor festőművésznek (1908-1979), aki Antónia

keresztapja volt. Ő szívének palettájába mártogatott ecsettel festette meg több variációban, mert annyira szerette keresztlányát.

Egy napon, mint az Unió igazgató-titkára, amint hivatalos műterem látogatáson jártam Antóniánál egy bukaresti delegátussal, épp ott volt a keresztapja is, akivel bensőséges baráti viszonyban lehettem, amint néztük, miként dolgozik, hirtelen így szólt hozzám: - Te Pista, szinte hihetetlen, hogy ez a törékenynek látszó szépség, oly szívósan kalapál ötvösműveinek domborításán, akárcsak mint egy edzett kolozsvári üstkészítő, forrasztó székely Gábor-cigány - mondta mosolyogva. Fülöp Antal Andor portréját több variációban ismerhetjük, színesben és feketében.

Mindezen élményeket összegezve, a művész nő alkotásai maradandó, örökérvényű nyomot hagytak az erdélyi magyar képzőművészet Pantheonjában, az örmény gyökerű kultúra világában. A buta, vak, kíméletlen, kegyetlen halál életének pályája csúcsán, alkotó erejének és kedvének leggyümölcsözőbb teljében ragadta el. Nyugodjon felejthetetlenül a kolozsvári Házsongárdi Pantheon temetőkertjében.

(A szerző a Kolozsvári Képzőművészeti Unió ny. igazgató-titkára)

* * *

Ízek utcája a Millenárison

Június 17-én a **II. Kerület Napja** rendezvénysorozat keretében ismét nagy sikert aratott a kisebbségi gasztronómiai bemutató. Az örmény sátor előtt kigyózó sorok álltak türelmesen a rekkenő hőségben, hogy megköstölhassák a közkedvelt örmény finomságokat.

Több, mint 400 adag ételt osztottunk ki ingyenesen. Volt örmény muszaka, herisza, kis rablólóhús, padlizsán és paradicsom saláta, Arjereskaya saláta, édességként alma táska, valamint ásványvíz. Köszönetet mondunk a II. ker. Polgármesteri Hivatalnak az anyagi támogatásért.

Dr. Issekutz Sarolta elnök

II. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat

* * *

Száva Sándor Mauritiusból érkezett

A Fővárosi Örmény Klub júniusi programján különleges vendég érkezett Budapestre, az örmény klub estjére: Száva Sándor egyenesen Mauritiusról érkezett, hogy az erdélyi örmény népzenevel ismertesse meg hallgatóságát. Száva Sándort, unokatestvére, Száva Tibor Sándor mutatta be.

Mint kiderült: dédszüleik testvérek voltak, de Száva Sándor már Bécsben született, majd a Kereskedelmi Akadémia elvégzése után 1988-ban Mauritiusra került. Száva Sándor elszakadva erdélyi örmény rokonságától immár 18 esztendeje él a távoli országban, miközben megtanult nyolc élő nyelvet, beszél többek között arabul, angolul, francia, német és magyar nyelven, sőt ismeri a kreol nyelvet is.

Száva Sándor 13 éve foglalkozik az erdélyi régi örmény zenével. Mint mondta: a bemutatkozás neki is újdonságot, igazi premiert jelent, mert általában másokkal együtt zenél. Az est folyamán a régi örmény dalok eredetéről *Kobzos Kiss Tamás* lantművész faggatta nagy hozzáértéssel. A sok kiváló örmény zene hallatán az érdeklődő közönség megtudhatta, *Szongott Kristóf* szerint azért kevés a régi örmény népi dal, az egyházi énekek gyűjteménye azonban annál gazdagabb, mert a nehéz sorsú örményeknek nem volt kedvük dalokat írni, vigadozni, Istenhez azonban gyakran fohászkodtak.

A nem mindennapi premier - *Kobzos Kiss Tamás* - jóvoltából közös énekléssel zárult.

(Frigyesy)

* * *

Szongott Kristóf

A magyarországi örmények ethnographiája

6. Fejezet

Keleti hangszerek és táncz

Legszokásosabb Török-Örményországban a pásztorsíp. Menyegző alkalmával Váspurágán (örmény tartomány falvaiban kis trombitát (*zurnál*), a városokban sípot, mely a mi flotánkhoz, vagy a perzsa nejhez hasonlít, *tuf*-ot és *khemancshát* használnak (híres hangszerek). Erzerum-ban használatban van a *csuthág*,